

2014 január Dokumentum

Dénes György: Sanyi és Juliska – Családtörténet

Vázlatos családtörténet

A Dénes családnak korábban Kohn volt a neve, az 1800-as évek végén magyarosították Dénesre. Tehát kohániták voltak, a zsidó hagyomány szerint Mózes bátyja, Áron főpap leszármazottjai, akiknek előjoguk, hogy nagy ünnepi istentiszteleten ők osztják az úgynevezett ároni áldást a gyülekezetnek. A Kohn családról annyit tudok, hogy Tápióbicskén laktak, a tizenkilencedik század első felében. Salamon dédapám ott volt cipész, úgy emlegették, hogy „a Slajme suszter”. Dédanyámat Lusztig Rezsinnak hívták, ami a francia Régine sajátos magyar-zsidó változata. Tápióbicske határában zajlott le a szabadságharc egyik győztes csatája 1849 áprilisában. Akkor már volt egypár gyerekük, mert amit a jóisten adott, azt örömmel el kell fogadni. Aztán születtek még gyerekek, de nem mind maradt életben. A nagyapám négyéves volt, amikor a nevezetes ütközet zajlott, és egy arra tévedt ágyúgolyó elvitte a házuk sarkát. Dédszüleim azonnal kapkodták a gyerekeket, és menekültek a szomszéd faluba, Irsára. Attól kezdve ott laktak, ez a legrégebbi adat a családról. Utóbb áttelepültek Békés megyébe, Mezőberénybe. Nagyapám, Kohn Bernát már ott nevelkedett fel. Vannak fényképek abból az időből, még a dédnagymama fényképe is megvan. Nagyapám aztán Békéscsabára nősült, elvette Sabel Simon leányát, Katalint. Később a család átköltözött az akkori megyeszékhelyre, Gyulára, apám már ott járt középiskolába. A két bátyja egyetemen tanult, a legidősebb fiú, Dénes Antal a jogi egyetemen, Samu pedig az állatorvosin. Apám tisztában volt vele, hogy már épp eléggé meg van terhelve a családi költségvetés, úgyhogy megmondta, hogy ő egyáltalán nem ragaszkodik a továbbtanuláshoz. Hát akkor milyen szakmát akarsz? Nyomdász szeretnék lenni. A gyulai Dobay-nyomdában tett szakvizsgát, és később a békéscsabai Tevanban meg a gyomai Knerben dolgozott. Aztán följött Budapestre, és az állatorvosnak készülő bátyjával, akire egyébként nagyon hasonlított, szóval a Samuval lakott együtt a Damjanich utcában. Drága, aranyos ember volt a Samu bátyám, Auschwitzban végezte.

Apám, Sándor 1885. december másodikán született, a két említetten kívül volt még egy fivére, Izidor. Iszkónak becézték a családban. Továbbá volt öt nővére. A nagyanyám utolsó gyereke együtt született a legidősebb lányának, Rózának a fiával, Deutsch Istvánnal. Róza néni én már nem ismertem, fiatalon meghalt. A fia, Pista banktisztviselő volt Nyíregyházán, munkaszolgálatosként halt meg a keleti fronton. A felesége, Böske, fogta a kislányát, Marikát, és mint akit köd nyelt el, eltűnt a világ elől valami kis faluban, úgy vészelték át a vészorszakot. Nyilván hamis papírokkal, nem tudom. A háború után azonnal kimentek az Egyesült Államokba, ahol Böskének rokonai voltak. Azóta nem hallottunk róluk.

Apám annak rendje és módja szerint letöltötte a katonaidejét, ami abban az időben három év volt. 1907-ben szerelt le. Aztán '12-ben, amikor a Monarchia a törököktől visszahódította és

annektálta Bosznia-Hercegovinát, akkor természetesen újra behívták, egy évet szolgált, pár hónapig békét hagytak neki, és aztán máris jött a világháború. Akkor már őrmester volt, jól tudott írni, számolni, úgyhogy ő lett az ezredszámvevő. Egy tiszt volt a „géhás” parancsnok, de voltaképpen apám gondoskodott az ezred ellátásáról, és csinálta is böcsülettel négy éven keresztül. Bezupálni nem volt hajlandó, untig elege lett a katonáskodásból. Egy sebesüléssel megúszta, habár igazán vagányul viselkedett, például egy ízben az orosz fronton az ellenség körülfogta az ezred egyik alakulatát, egy századot vagy zászlóaljot, és annak elfogyott az élelme. Apám kitanulmányozta a terepviszonyokat, és a legalkalmasabbnak tetsző helyen éjszaka szekerekkel átsurrantak, emberéletben nem esett kár, csak egynéhány lovat vesztek, a körülzártak viszont megkapták a menázsit, és meg is menekültek. Ezért a tettéért Nagy Ezüst Vitézségi Érmét kapott, és kétszer kapott kis ezüstöt is, megvannak az éremgyűjteményemben. Egyszóval szépen kidekorálva fejezte be a háborút.

Akkorra már a két egyetemet végzett fiú rég elköltözött Békés megyéből. Először az ügyvéd nagybátyám tette át Somogyba a székhelyét. Két fia meg egy lánya született. Misi 1908-ban. Mint zsidó fiút nem vették fel a műszaki egyetemre, de Tóni bátyámnak volt elég jövedelme, hogy kiküldje Zürichbe, ahol a világ egyik legjobb műszaki egyeteme működött, még Einstein is tanított ott egy darabig. Misi megszerezte a mérnöki diplomát, az apja, aki tisztként szolgált a háborúban, és büszke volt magyar tiszt mivoltára, akkor nagyon megharagudott rá. Majdnem kitagadta a családból. Misi ugyanis Zürichben megkapta a behívóját, de nem volt hajlandó hazajönni és leszolgálni a katonaidejét a Horthy-hadseregben. Hát hogy lehet ilyet csinálni! Nem leróni a haza iránti kötelezettségünket! Hallatlan! Tóni bátyám, már nagyon öregen, gázban halt meg Auschwitzban. Állítólag már az odaúton esztét vesztette a marhavagonban. Misi bent maradt a zürichi egyetemen, és tartotta a kapcsolatot Einsteinnel, aki az egyik dolgozatához táviratban gratulált. Nekem is megvan a sürgöny másolata, Misi, méltán, elbüszkélkedett vele a családnak. Tóni bátyám másik fia, Imre ügyvéd lett, ő '10-ben született, átvette apja irodáját, nála voltam én aztán ügyvédjelölt '47–48-ban, nála is éltem, ötöle tudom, amit tudok, a Dénes család történetéről. Nagyon szerettem. Munkaszolgálatban a keleti fronton, jeges hidegben, hosszú napokig a puszta földön hált, nagyon rossz állapotban került haza. Született egy fia meg egy lánya, évek múlva, egy súlyos veseműtét után halt meg. A harmadik gyerek, Zsuzsi nagyon kedves és vidám teremtés volt, a férje munkaszolgálatban halt meg, ő pedig kislányával a karján egyből ment a gázkamrába. Borzalmas végiggondolni hányat öltek meg a családból.

Pár szót Samu bátyámról. Megnősült, és Festetics grófnak lett a főállatorvosa. Böhönyén szép villát építtetett nagy kerttel, és minden reggel hintó jött érte, azon látogatott a hatalmas uradalom majorjaiba, ahol éppen szükség volt rá. Amikor aztán a „nyilas gróf”... mert csak így emlegették később... jobboldali képviselő lett a parlamentben, Samu bátyám felajánlotta neki, hogy önként lemond az állásáról, alkalmazzon helyette a gróf úr olyan valakit, aki közel áll hozzá. Szó nem lehet róla, mondta erre a gróf, maga nagyon rendes ember, meg vagyok elégedve a munkájával, maga ne foglalkozzon vele, hogy én mit politizálok, én magában megbízom, én magát kedvelem, marad itten. És maradt ottan. Ezzel együtt deportálták a feleségével, két lányával és a kis unokájával. A lányok, Kató és Magda akkor már 23 meg 21 évesek voltak, Mengele jobbra küldte őket, munkára, túléltek. A szüleik Kató karon ülő kislányával együtt mentek egyenesen a gázba.

Visszatérve 1918–19 telére: apám hazajött, ugye, a frontról, akkor már az ügyvéd bátyja is ott élt Marcaliban, igaz, épp távol volt, orosz hadifogságban. A szülőket meg a még hajadon lányokat is odaköltöztették, még jóval a háború előtt, ezzel egyszersmind Marcaliba került a család központja. A nagyanyám, Sabel Katalin közszeretnek örvendett az egész faluban. Nyolcvannyolc éves koráig nem látta orvost, akkor viszont kétoldali tüdőgyulladást állapítottak meg nála, a körorvos mondta is, hogy értesítsék a távol élő családtagokat a hamarost bekövetkezendő szomorú eseményről, jöjjenek haza a temetésre. Aztán amikor apám sietve

odautazott, az édesanyja nyitott kaput neki. Szívós volt az öreglány, ezt is túlélte. Kívánatosan szép halál jutott neki. Hajlott hátú kis öregasszony volt már, de az agya mindvégig tiszta maradt. Ő volt a faluban a Kati néni, akit mindenki felkereshetett és fel is keresett a problémájával, mert igen bölcs tanácsokat tudott adni. Sajnáljuk egy kicsit a lányát, Rezsint, mindközönségesen a Reska nénit, aki már hetvenéves volt, és még mindig a nagymama volt a gazda a házban, dirigens a konyhában, aznap is megfőzte az ebédet, megebédeltette a családot, utána megtömte a libákat, föltette az okulárét, és mint mindennap, leült újságot olvasni. Egyszer csak lebillent a feje, és már nem élt. A kilencvenedik életévében járt. Nemcsak hogy kórházba nem került, de azon a bizonyos tüdőgyulladásán kívül még csak beteg se volt egy percig se. Mondom, mindenki nagyon szerette, úgyannyira, hogy bár a zsidóknál ez igazán nem szokás, Katalin-napon a gyerekei felköszöntötték, megünnepelték. Húsvétkor aztán, széderestére, a család apraja-nagyja összesereglett, volt úgy, hogy harmincan ültünk az asztalnál. Egy rakás unokatestvéremre emlékszem... hát, kevesen maradtunk.

Apám tehát, amikor hazajött a frontról, oda ment egyenesen Marcaliba. Egyébként a Széchenyiknek volt ott nagybirtokuk, már nem tudom, melyik ágak. Hamarosan kikiáltották a Tanácsköztársaságot, Marcaliban is megalakult a helyi tanács, benne volt abban sok mindenki, például a mesztegnyői katolikus tanító, a marcali zsidó tanító, és bevonták apám Izidor fivérét is, aki tisztviselő volt, egy bőrgyár alkalmazottja, ha jól emlékszem. Nagyon művelt ember hírében állt. Apámnak is lehetett valami kapcsolata a tanáccsal, ha másképp nem, a testvére révén. Mint köztudomású, a Tanácsköztársaság egyik fontos intézkedése volt a nagybirtokok felosztása. Na már most, volt a marcali öreg plébános mellett egy harminc-egynéhány éves káplán, Simon József. A parasztok hozzá mentek tanácsért, hogy mi legyen, mit csináljunk, elfogadjuk-e az osztott földet. A tisztelendő úr, akit egyébként alaposan megverték a vörösök, mert azt prédikálta a szószékről, hogy senki tulajdonát nem szabad elvenni, azt mondta nekik, hogy igen, a földet meg kell művelni, vetni kell és aratni, ez öröktől fogva kötelessége az embereknek. A járási főszolgabíró, Lehner János jelentette Horthy pribékjeinek a káplánt, aki ráadásul a kommün bukása után már éppenséggel azt prédikálta, hogy senkit nem szabad bántalmazni. Siófokról kiszállt a Prónay-különítmény, összefogdosták a tanácsstagokat, de a fő célpont Simon pap volt, őneki összevagdosták, úgymond, „kihegyezték” a megszentelt ujjait, és megskalpolták a tonzúrája vonalában. Nem akarom részletezni, hogy mi mindent műveltek még vele, elég legyen annyi, hogy vadállati módon halálra kínozták. Mint ahogy a többieket is, köztük Iszko bátyámat.

És keresték apámat is, de ő szerencsére pont nem volt otthon.

Apám, mint mondtam, a háború után egyenest Marcaliba ment, és munkát kapott ügyvéd bátyja sógorának, Berger Lászlónak a vegyeskereskedésében, ahol élelmiszertől műszaki áruig mindent lehetett kapni. Amikor apám megjött a háborúból, éppen azt tervezték, hogy nemcsak palackozott sört szállítatnak a kanizsai gyárból, hanem hordókat is, mert hát alighanem jobb bolt lenne, ha helyben maguk palackoznának. Így aztán kapóra jött nekik a megbízható és (mint háborúban edzett számvevő) hozzáértő rokon, azonnal megbízták apámat, hogy rajta, szervezze meg a dolgot. Felvettek két ügyes helybeli lányt a kis palackozó üzemrészebe, apám pedig hetente, kéthetente bejárt Kanizsára a sörgyárba, és intézte az ügyeket. Nem kellett sok időt töltenie az utazással: Marcaliban felszállt a kis gőzösre, és Balatonszentgyörgyön átszállt a Budapest felől Kanizsára, sőt tovább, Olaszországig menő vonatra. Nos, azon a bizonyos augusztus végi napon, délután, amikor Prónayék kiszálltak Marcaliba, apám, megrendelven a gyárban a nem tudom, hány hordó sört, hazafelé tartva, éppen szállt át Szentgyörgyön a marcali vicinálisra (mert ugye száz évvel ezelőtt még össze tudták hangolni a menetrendet), szóval befutott a marcali vonat, amelyik rögtön indult is visszafelé, leszállt róla egy ismerős fiatalember, és figyelmeztette apámat, hogy vigyázz, Sándor, a különítményesek most fogdossák össze a tanácsstagokat, téged is kerestek, jobb, ha nem mész haza. Apám komolyan vette a

figyelmeztetést, de azért hazament, igaz, szép óvatosan. Mielőtt a vonat befut a marcali állomásra, van egy nagyon éles kanyar, azt használta ki apám. Kiállt a lépcsőre, és amikor a vonat a legjobban lelassított, ügyesen leugrott, a kertek alatt hazaosont, magához vett fehérneműt, meg amit még legszükségesebbnek látott, elbúcsúzott a szüleitől, és meg sem állt Orosházáig, ahol a második legidősebb nővére lakott. Egy jómódú zsidó gyerek vette el, még akkor, amikor Békés megyében élt a család. Blanka néni apósának, Presser Albertnak jól menő baromfi-kereskedő cége volt, anyám annak volt az irodavezetője.

És akkor most következzen anyám, Benkő Julianna története! 1896-ban született, egy törzsökös orosházi kismemesi-paraszti család sarja. A családtörténethez tudni kell, hogy amikor a török Nagyvárad elfoglalására törekedett 1596-ban, tehát Buda bevétele után egy fél évszázaddal, akkor a krími tatárokat indították el Várad ellen, és Békés megye volt az egyik felvonulási terület. Márpedig a krími tatárok után kő kövön nem maradt, minden falut fölprédáltak, fölégettek. Békés megye kiürült. Gyula mellett volt egy kis település pár száz lakóval, annyi maradt.

Most ugrunk egy nagyot, egészen a XVIII. század 20-as éveibe és Békésből Tolna megyébe. Akkor történt, hogy egy Dőry László nevű uraság a kincstártól adósságmegváltás címén megkapott fél tucat tolnai falut, köztük Zombát. A szintén elnéptelenedett vidékre Győr megyéből telepített be családokat, amelyek zömmel evangélikusok voltak, és hamarosan már saját imaházban tartották az istentiszteletet. Igen ám, de az 1740-ben trónra lépő Mária Terézia igen buzgó katolikus volt, üldözte a protestáns vallásokat, és Dőry László fia, Ádám, mint hű alattvaló, követte a példáját, amit a zombaiak igencsak zokon vettek. És mivel nem röghöz kötött jobbágyok, hanem szabad költözésű parasztok voltak, fogták magukat és a harangjukat, és 1744 áprilisában Dénes Sándor iskolamester vezetésével áttelepültek az orosházi pusztára. Első dolguk volt lelkészt hívni és hevenyészett templomot építeni.

Ennek előzményeként, már III. Károlynak feltűnt, hogy Békésből nem érkezik adó. Odaküldte az egyik tanácsosát, hogy nézné már meg, mi a fene van ott, hogyhogya nem fizetnek, mi ez a ribillió. A tanácsos úr pedig írt egy igen-igen panaszos levelet, hogy felséges úr, ön engem egy elvadult őserdőbe, mocsárba, pusztába küldött, itt az égvilágon semmi nincs, napokon át egy teremtett lélekkel nem találkoztam, még jó, hogy fel nem faltak a farkasok. Az egész megyében ezer ember, ha van. Hm, mondta erre a császár, hát akkor legjobb lesz, ha eladományozom. És úgy is tett: a koronának tett szolgálatai jutalmául odaajándékozta a megyét Johann Georg Harruckernnek, akit mi leginkább szép magyarosan, báró Harruckern János néven ismerünk, és aki alacsony sorból, szervező- és pénzügyi tehetsége által, mint a hadsereg élelmezési biztosa emelkedett főnemessé és udvari tanácsossá. Nagyon fontos körülmény, hogy a császár szabad kezet adott Harruckernnek, aki haladéktalanul rendbe hozatta a gyulai várat, és elkezdte építtetni a kastélyt. A lányait már magyar főurakhoz adta feleségül, és meghirdette, hogy bérletbe ad jelentős birtoktesteket, a protestánsoknak pedig ott szabad vallásgyakorlatot biztosít. Egyből jelentkeztek mindenfelől, például a Felvidékről tót evangélikusok, Zombáról az említett magyarok. A zombaiak egyébként „felderítő” küldöttséget menesztettek Harruckernhez, és annak tagja volt ősem, Győry István is. Okos pasas volt „Herók úr” (még az 1772-ben bekövetkezett halála után másfél évszázaddal is így emlegették): egy-egy faluba csak azonos nemzetiségű, azonos vallású embereket telepített. Például Mezőberénybe, ahol a dédszüleim éltek, oda katolikus svábokat, Szarvasra evangélikus szlovákokat, Békéscsabára, Tótkomlóra úgyszintén, Orosházára evangélikus magyarokat.

1745-ben Orosházát már másfél száz család lakta. Köztük voltak anyai ági őseim. Győry István alkalmasint vagyontalan kurta nemes volt, még hét szilvafával sem büszkélkedhetett, legfőljebb

egy kutyabőrrel. A betelepülők neve többnyire Győr meg Vas megyei származási helyükre vall, kevésbé a szakmájukra, bár természetesen azért van köztük Csizmadia, Szabó, Gölöncsér is. Sőt az őseim közt van egy Süvegjártó nevű is... mert én aztán egyetemista koromban a húsvéti meg a karácsonyi szünetekben végigkutattam az orosházi evangélikus lelkészi hivatal anyakönyveit. Visszafelé mentem a múltba: ha a halotti adat alapján megvolt a név, megkerestem a házasságkötést, a születést és így tovább. Négy nagyszülő, nyolc dédszülő, duplázódott mindig, úgyhogy rengeteg munkám fekszik benne, de visszajutottam egészen az 1600-as évek végéig, Benkő Pálhoz. Az az ősöm az 1751-es összeírásban úgy szerepel, mint textor. Vagyis takács volt, de a családi hagyomány szerint ő nem Zombáról jött. Az ott kiválasztott mester az áttelepülés előtt meghalt, ezért „meghirdették az állást”, mégpedig oly módon, hogy mivel Orosházán keresztül vezetett a göbölhajtó út, azaz az erdélyi marhahajcsárok útja, közhírré tették, hogy kerestetik egy takács, legyen mestere a szakmájának, de nem kevésbé fontos, hogy magyar legyen és protestáns. Így került a Székelyföldről Orosházára Benkő Pál és családja. Lehet, hogy ez csak afféle családi legenda, nem tudom.

Apám tehát 1919. augusztus végén odamenekült a nővéréhez, Blanka nénihez Orosházára. Rögtön kapott munkát a sógora szüleinél, az említett nagy baromfi-kereskedő cégnél, amelyik, főleg Németországba exportált. Orosháza az alföldi baromfi-kereskedelem egyik központja volt. A csütörtöki heti piac teli volt libával, tyúkkal, hozták mindenholnan az aprójószágot. A cégtulajdonos, ügyes zsidó, megszervezte a nemzetközi kereskedést, gazdag ember lett. A fiát bezzeg, aki már beleszületett a gazdagságba, azt nem érdekelte az üzlet, annyi pénze volt, amennyit csak akart, Bécsben tartott szeretőt magának, és amikor a szülei meghaltak, pár év alatt úgy elverte az egész vagyont, hogy a végén minden holmiját elárverezték, jóformán koldulnia kellett.

Anyai nagyapám, Benkő István nagyon tehetséges parasztyerek volt, ő már rendszeresen újságot olvasott, olvasóköribe járt, a társaival ők már tájékozódtak, művelődtek, részt vettek az agrárszocialista mozgalomban. Emlékezetes az 1891-es véres május elseje, amikor az orosházi főszolgabíró az emberek közé lövetett. A nagyapám is ott volt. A parasztok főleg az alacsony munkabér miatt tüntettek, de a tiltakozás közvetlen kiváltó oka az volt, hogy letartóztatták egyik társukat agrárszocialista nézetek terjesztése címén, a tömeg olyan fenyegetően lépett fel, hogy a főszolgabíró berezelt, és telefonált Békéscsabára, azonnal küldjenek egy századot, mert itt lázadás esete forog fenn. Közben úgy csinált, mintha volna benne tárgyalási hajlandóság, nyugtatta a sokaságot, hogy legyenek türelemmel, kivizsgálja az esetet, hamarosan kiengedik a lefogott embert. Megérkezett a katonaság éleslőszerral. Nagyapám mesélte, hogyan zajlott le az egész. *Kiabáltunk nekik, hogy ti is parasztyerekek vagytok, titeket is paraszt anya szart, ne lőjete!* De azok bizony lőttek, igaz, lábra céloztak, nem akartak halottakat hagyni, de vér, az folyt bőségesen. Úgyhogy a tüntetők kénytelenek voltak menekülőre fogni, nagyapám is beszaladt egy ház udvarára, és valahogy egérutat nyert.

Nagyapám a postán helyezkedett el... De még egy kicsit vissza kell kanyarodjak az időben, mert az ő édesanyja is érdekes eset... A Zombáról Orosházára származott Győry családból való, amelynek némely tagjai falusi bírók is voltak. Például a nagyapám nagyapja is, aki igen módos gazdának számított, volt szép háza, földje, sőt még egy szárazmalma is. Csak egy lánya született, a felesége betegeskedett, nem is tudott aztán teherbe esni, úgyhogy ő szeretőt tartott. A lánya, vagyis anyám apai nagyanyja viszont beleszeretett a béresükbe, Benkő Jóskába. Nem engedem, hogy hozzámenj, mondta az apja, a leggazdagabb legényt is megkaphatod a faluban! De Győry Sárít nem érdekelte az apja hóbörgése, azért is feleségül ment a cselédfiúhoz, mire az apja kitagadta, és a vagyonát a szeretője gyerekeire hagyta... lehet, hogy egyik-másik már tőle származott. A lényeg az, hogy a Sári dédnagymama ott maradt egy

csomó gyerekekkel, mert a férje korán meghalt, és ő nagy szegénységben nevelte föl nagyapámékat: kofa volt az orosházi piacon.

Nagyapám rendkívül jó koponya volt. De persze nem volt érettségije, nem volt pénz taníttatni. A postán először a csomagraktárba került, de hamar rájöttek, hogy értelmes ember, és a legnehezebb altiszti feladatot bízták rá, mozgópostás lett. Ez azt jelenti, hogy minden vasútállomáson egy zsákban bedobták a szerelvények postakocsijába a leveleket, és két állomás közt szét kellett osztani a küldeményeket, amihez az ország összes településeinek a nevét tudni kellett, de azt is álm, hogy milyen útvonalon jut el oda a posta. Én már megvoltam, tehát ez ugye már a húszas-harmincas években lehetett, amikor nagyapám évről évre sorozatosan megnyerte a mozgópostás-versenyeket, vagyis az egész országban ő tudta a legrövidebb idő alatt szétdobni a leveleket, akármelyik vasútállomásról kellett is azokat eligazítani. A Tanácsköztársaság idején ő volt az orosházi postán a bizottság vezetője, mégsem rúgták ki, mert igazságos és fegyelmezett ember volt, és amikor egy altiszt belekötött egy távirásztiszttbe, akkor megfékezte az illetőt, mondván: ne piszkáld a tiszt urat, ő csak a kötelességét végzi, még hozzá jól végzi. Egyszóval megvédte a tiszt urakat, illetve hát nem a tiszteket, hanem a rendet. Emiatt nem is büntették meg, csak pár évig nem léptették elő, de aztán fölvitte a legmagasabb postaaltiszt rangig, és ő volt a legelső altiszt, aki Horthy Miklóstól megkapta az érdemkeresztet, igaz, a bronz fokozatot, de akkor is. Én még láttam az eredeti oklevelet Horthy saját kezű aláírásával, az érdemkereszt pedig itt van a gyűjteményemben, amikor '57-ben letartóztattak mint „ellenforradalmárt”, és házkutatást tartottak nálam, nagyot néztek az ávósok, hogy ez meg micsoda, milyen érdemekért szereztem. Nagyapámnak többször is felajánlották, hogy tegye le az érettségit, akkor átminősítik postatisztnak, de ő azt felelte: igazgató úr, most én vagyok az altiszti állományban az első ember Magyarországon, ha leteszem az érettségit, halálomig én leszek az utolsó tiszt, mert mindenki csak a parasztot látja bennem, ha van érettségim, akkor is. Köszönöm szépen, erre nincs szükségem. De: mind a három gyerekét továbbtaníttatta. Anyám, Juliska volt a legidősebb, ő kereskedelmi főiskolát végzett. Idősebbik öccse, Pista, harmincéves korában meghalt agyhártyagyulladásban. A kisebbik fiú, Jóska szintén a posta-műszaki főiskolát járta ki, de aztán megszerezte a mérnöki diplomát is, utóbb a jogit is, nagyszerűen beszél franciául, a posta vezérigazgatói tisztségéig vitte. Anyám tehát mint főiskolát végzett hölgy az emlegetett zsidó céghez került irodistának. Aztán hamar rájöttek, hogy többre hivatott, ráadásul németül is tud, ami pedig parasztlányoknál nem volt divat, ma sem nagyon az, és egy-kettőre előléptették, hamarosan ő lett az irodavezető. A német cégekkel közvetlenül tudott tárgyalni és levelezni. Pénzügyi dolgokban is jártos volt természetesen. És mivel megöregedett a gazdag zsidó tulaj, aki a hitközség elnöke vagy a jótékonyági egyesület, a Chevra Kadisa elnöke, vezetője volt, anyámra volt bízva a zsidó gyülekezet ügyeinek intézése is. Jobban ismerte a zsidó családokat, mint a zsidók maguk. De nemcsak a családokat, hanem magát a zsidó vallást is, az ünnepeket, a szokásokat, a kóser konyhát meg mindent. Ott élte az életét a cégnél, a zsidók közt. Na most, amikor az apám odamenekült '19 augusztusában, feladatot kapott a nagy baromfitelepen, rábízták a melléktermékek, libatoll, nyúlőr... merthogy nyulakat is feldolgoztak... az effélék értékesítését és részben beszerzését. Amikor évek múlva a cég tönkrement, apám kiváltotta az iparendélyt, és anyám hathatós segítségével csinálta tovább, immár a saját szakállára. Aztán a második zsidótörvény értelmében visszavonták apám iparendélyét. Anyám fiatalon, egy évvel a deportálás előtt meghalt rákban... azután jött a munkaszolgálat, deportálás és minden, ami vele járt.

De még csak a húszas évek legelején járunk, és ott tartunk, hogy a szüleim összeismerkedtek, egymásba szerettek. Anyámnak volt már korábban egypár kéréje, köztük egy gimnáziumi tanár is, de neki a Dénes Sanyi tetszett. Apám bejelentette a családnak, hogy nősülni kíván, egy keresztény leányt tervez feleségül venni. A szülők ott, Marcaliban borzasztó lelki állapotban

voltak Iszko fiuk meggyilkolása miatt, és anyám tudta, hogy ha a Sanyi egy keresztény lányt vesz feleségül, az egy újabb csapás lesz nekik, majdhogynem olyan, mintha egy újabb gyereket elveszítenék. Ő maga ajánlotta fel, hogy a szülők lelki nyugalma végett és a születendő közös gyermekeik érdekében Sanyi és ő ne legyenek különvallásúak, ő készséggel áttér zsidónak. Orosházán azonban nem volt mikve, azaz rituális fürdő, de hát édesanyámnak egy ilyen kicsiség nem volt akadály, a tótkomlói ortodox hitközség mikvéjében tért be annak rendje és módja szerint, és hogy egyebet ne mondjak, hamarosan a zsidó nőegylet egyik oszlopos tagja lett...

Na de ez azért nem volt olyan sima ügy, mint ahogy ezt most pár szóban összefoglaltam. Az anyai nagyszüleim elfogadták, megszerették a zsidó kérőt. Nagypám szocialista volt, istenfélő ugyan, de nem templomjáró ember, nem érdekelte, ki milyen vallásba született bele, az egyházi adószedőt úgy kidobta, hogy a lába se érte a földet, mondván: én olyan cirkuszba nem váltok jegyet, amelyiknek nem nézem meg a műsorát. Benkő nagyanyámnak meg pláne nem volt kifogása a frigy ellen, mert ő a hat elemi kijárása után cselédlány lett, két zsidó nővér alkalmazta, az egyik özvegyasszony volt, a másik vénlány, együtt laktak, és a módos orosházi zsidó hölgyek szabói, varrónői voltak, kosztümöket meg ilyen-olyan ruhákat készítettek, és ők nem cselédnek tekintették nagyanyámat, hanem valósággal rokonnak, az asztalukhoz ültették, taníttatták. Nagymama úgy megszerette őket és általuk a zsidókat, hogy direkt örült, amiért a lánya közülük választott vőlegényt, és hozzá ilyen békés természetű, végtelenül kedves embert, amilyen édesapám volt. Szóval orosházi oldalról nem volt probléma, apám nővérei viszont nagyon is háborogtak, hogy miféle dolog ez, vegyen el a Sanyi egy *rendes* zsidó lányt, ne ilyen *siksztét!* És odamenesztették a tekintélyes ügyvéd fivérüket, hogy nézze már meg, mi ez, beszéljen a Sanyi gyerek fejével. Tóni bátyám ment, látta, amit látott, visszament, és arról számolt be a családi tanácsban, hogy a hölgy szimpatikus, csinos, okos, semmi kivetnivalót nem talál a Sanyi választottjában. *Ájjájáj,* sipítoztak a nővérek, ez akkor se kóser, és Orosházára küldték a Samut is, hátha ő jobb belátásra bírja az öccsüket. A Dénes Samu főállatorvos úr is megnézte magának Benkő Juliskát, ő is szépnek, kedvesnek, okosnak találta, és azt mondta apámnak: Idehallgass, Sanyi! Mit törődsz te awal, hogy mit kotkodácsolnak a nénjeid? Szeretitek egymást Juliskával, egymáshoz valók vagytok, le van füttyülve, akinek nem tetszik. Tudod mit? Én vállalom, hogy a násznagyotok leszek.

Budapesten, a Dohány utcai zsinagógában volt az egyházi esküvő 1922. november 8-án. Hevesi Simon, a tudós neológ főrabbi adta össze őket, és Samu bátyám volt a násznagy. Tíz hónapra rá születtem meg, úgyhogy nagyon rendben volt a dolog.

(Lejegyezte B. R.)

Kapcsolódó írások:

1. **Krusovszky Dénes: Nem ebben a versben** Krusovszky Dénes Nem ebben a versben Tisztán hallom, valahol...
2. **Papp Dénes: Súlypont; Infandum; Ágyúgolyó helyett** Egy ház felújításán dolgoztam feketén. Az előtetők gerendáit lecsiszoltam, majd...

Cimkék: Dénes György